

O, aš tai galiu!

Padėkime mokiniams tapti rašytojais

Nina Parish

Riley, mano dvejų su puse metų dukterėčia, jau kuris laikas kalba sakiniiais ir mėgdžioja suaugusiųjų kalbą. Ji suvokia, kad kalba – tai priemonė gauti tai, ko nori, ir iš reikšti savo jausmus kitiems. Kai aš ir mano šeima prieš savaitę su ja bendravome, ji mėgavosi nauja kalbos galia. Mergaitė buvo dėmesio centre ir nuolat kartojo beprasmius žodžius bei skiemenis. Ji manipuliavo kalba taip, kad nors tai skambėjo panašiai į anglų, iš tikrųjų nebuvo anglų kalba. Riley žvelgė į mus su gudria pasididžiavimo ir pergalės šypsenėle veide, nes suprato, kad privertė mus visus atidžiau įsiklausyti ir pamėginti su prasti, ką ji sako. Nors prieš kurį laiką jau buvo įvaldžiusi kalbą kaip bendravimo priemonę, dabar ji suvokė, kad kalbėti galima ir savo malonumui. Padėti mokiniams pajusti, kaip kalbą galima vartoti įvairiais tikslais tiek raštu, tiek žodžiu, – vienas iš mano tikslų mokant.

Mano galimybės padėti mokiniams ugdytis ši gebėjimą dar labiau išsiplėtė, kai ėmiau lankyti Lucy Calkins ir Shelley Harwayne seminarus, perskaičiau jų knygas ir tapau rašytojo valandėlių šalininke. Būdama Baltimorės (Merilendo valstija) Canton vidurinės mokyklos Humanitarinių mokslų katedros vedėja, per savo pamokas turėjau galimybę kasdien eksperimentuoti su rašytojo valandėle ir leisdavau kitiems mokytojams ją stebėti. Šio darbo rezultatas – kitų metų katedros grafike mums buvo skirta dvigubai daugiau laiko: du užsiėmimai po 110 minučių, vienas – literatūrai ir formaliajam rašymui, o kitas – rašytojo valandėlei. Per kelerius metus pagaliau parengėme mokomąją vasaros programą, kurioje rašytojo valandėlės užduotys buvo susietos su romanais, perskaitytais per literatūrai skirtą laiką. Mokiniai igijo daugiau pasitikėjimo savimi kaip rašytojais ir didžiavosi daugeliu savo rašinių bei projektų. Šiame straipsnyje panagrinėsiu tris veiklos rūšis, kurias Lucy Calkins pateikė savo knygoje *Gyvenimas tarp eilučių* (*Living Between the Lines*). Papasakosiu, kaip pirmaisiais metais per pamokas dirbau Baltimorėje, ir pamėginsiu įsivaizduoti, ką būčiau pakeitusi, jeigu būtų tekę šiuos metodus taikyti mokant afganų vaikus, kai septintojo dešimtmečio viduryje dirbau Kabulo našlaičių prieglaudoje kaip Taikos korpuso savanorė.

Pirmoji veikla, į kurią įtraukiau mokinius, buvo pasinaudoti koku nors prisiminimus žadinančiu daiktu kaip akstinu rašyti atsiminimus ir žurnalą. Mokinių paprašiau atsinešti po nedidelį daiktą, keliantį jiems prisiminimus. Jie turėjo tą daiktą parodyti klasei ir papasakoti atsiminimus. Klasės draugai galėjo pateikti klausimų, padedančių prisiminti daugiau. Taip per dieną pakalbėdavome apie tris ar keturis daiktus. Tada mokiniai būdavo suskirstomi poromis ir turėdavo dalytis su savo partneriais prisiminimais. Paskui prisiminimus užrašydavo į žurnalą. Aš irgi visada dalyvaudavau šioje klasės veikloje ir taip pat pasakodavau bei rašydavau prisiminimus. Paskutines dešimt pamokos minučių savanoriai sėsdavosi į „rašytojo kėdę“ ir skaitydavo savo žurnalus. Klasė vėl aptardavo darbus arba pateikdavo papildomų detalizuojančių klausimų.

Prisiminimų pasakojimas – svarbi pasirengimo rašyti pakopa. Mokiniams rašyti lengviau, kai prieš tai savo istoriją jie gali papasakoti. Taip pat visas šis pradinis bendradarbiavimas ir dalijimasis mintimis skatina mokinių tarpusavio pasitikėjimą, todėl, atlikdami tolesnes rašymo užduotis, jie nori išgirsti vienas kito nuomonę, o ne tik stengiasi atsilaukyti prieš kritiką.

Prisiminimų žurnalas mokiniams tampa vertingu minčių šaltiniu, kuriuo galima remtis rašiniuose. Pavyzdžiui, Brandi G. atsinešė kriauklelę, parsivežtą iš kelionės prie

jūros. Ji papasakojo ir aprašė, kaip kartu su šeima leido vasarą pajūryje. Vėliau, kai kūrėme eilėraščius, ji pasirinkė šiais prisiminimais ir parašė tokį kūrinėlį:

Kriauklelės

*Kriauklelės, kriauklelės
Kiek aplink matyti.
Jau, kiek jų turiu,
Sunku suskaityti.*

*Didelės, mažutės,
Ilgos ir trumputės
Gražuolės geldutės.*

*Vienos – apvalios kaip apskritimas,
Iš tolo atrodo kone purpurinės,
Kitos – trikampio smailumo.
Nemačiau dar tokio tobulumo.*

*Saulės įkaitintas jas renku.
Nors ir nemažai jau turiu,
Rinkti kriaukleles smagu.*

Sherwan B. taip pat turėjo rinkinį, bet tai buvo krepšinio kortelės. Ji papasakojo ir užrašė savo prisiminimus apie šias korteles. Jos eilėraštis:

Krepšinio kortelės

*Anksčiau rinkau krepšinio korteles.
Kasdien jas skaitydavau,
Kasdien jas vartydavau.
Krepšinio kortelės – mano paslaptis.
Aš jų nerodžiau niekam.
Krepšinio kortelės – dienoraščio lemtis.
Jos neatskleidę kartais liekam.*

Nicole D. atsinešė sesers pieštą paveikslą ir papasakojo, kaip sesuo, kai dar buvo maža, iširopdavo pas ją į lovą. Jos eilėraštyje ryškūs šie prisiminimai:

Mano sesuo

*Dažnai naktim ji šmurkšteldavo
Tiesiai man į lovą.
Kai uždėdavau rankas ant sesers krūtinės,
Jausdavau jos mažutę širdį
Stipriai plakant,
Lyg būtų norėjusi iššokti
Iš krūtinės tiesiai man į delną.
Tie ritmingi tvinksniai,
Tas būgnų mušimas
Mane nugramzdindavo į miegą
Tarsi afrikiečių lopšinė.*

Kaip matote, manipuliuodami kalba, mokiniai mokėsi reikšti savo jausmus. Atkreipkite dėmesį, kaip Brandi stengiasi išlaikyti eilučių rimą ir kartu suteikti kriauklelių aprašymui prasmę. Daugelis jaunesnių mokinių rimuodami prasmę pamiršta. Pažiūrėkite, kokia tvarka Sherwan dėsto žodžius savo eilėraščio penktojoje eilutėje: „Aš jų nerodžiau niekam“. Ji tai daro ne tik kad išlaikytų rimą, bet ir norėdama sustiprinti eilutės išpūdį. Sukeisdama žodžius vietomis, Sherwan išryškina eilutę ir ypatingą savo paslaptį. Atkreipkite dėmesį, kaip Nicole susi telkia į sesers širdies tvinksnį įvaizdį ir kuria ironiją, sugretindama išgąsdintos širdies plakimą bei raminančią lopšinę. Šie mokiniai, prieš rašydami eilėraščius, daug valandų skyrė rašymui, kritikai, dalijosi su bendraamžiais mintimis, ir visa tai padėjo jiems pasiekti tokį meistriškumą. Akivaizdu, kad rašytojo vaidmuo jiems patinka.

Mąstydamas, kaip šis daikto sukeliama prisiminimų metodas būtų tikęs dirbant su afganų mokiniais, supratau, kad tikriausiai būčiau atskyrusi grupes pagal lytį. Berniukai būtų galėję jausmingiau dalytis prisiminimais be mergaičių, o mergaičių stiprybės būtų geriau atsiskleidusios be berniukų. Vienas iš mano aukštesniosios mokyklos berniukų, vardu Mohammedas, kartą pakvietė mane į savo kaimą netoli Kabulo. Kad jį pasiektume, turėjome išsukti iš grįsto kelio ir eiti takeliu per uolas. Kai atkeliavome į aukštomis sienomis aptvertą stovyklą, pamačiau, kad viduje jo tetos vaiko neuzsidengusios veidų ir neslepia nuo manęs į kasas supintų plaukų. Sutikau jauną, gražią Mohammedo sužadėtinę, buvau priimta su meile, pagarba ir nuoširdumu. Mohammedas būtų galėjęs parodyti nedidelį akmenuką iš savo kaimelio ir papasakoti apie meilę bei šilumą, kurių supamas gyvena tarp mielų giminių. Žinoma, jo eilėraštis būtų buvęs apie meilės ir savo kaimo ilgesį, kaip dažnai esti afganų dainose ir eilėraščiuose.

Vienai iš mano mergaičių, vardu Gul Warou, pagalbos organizacijų rūpesčiu neseniai buvo įstatyta stiklinė akis. Ji, dar vaikas, per nelaimingą atsitikimą neteko akies. Ši mergaitė būtų galėjusi pasidalyti prisiminimais apie raištį, kurį ryšėjo, ir papasakoti, kaip jautėsi išsiskirdama iš kitų. Gal jos eilėraštis būtų išreiškęs troškimą tapti „šiulaikine“ moterimi ir galbūt jame būtų buvusi pavartota metafora, raiščio ryšėjimą lyginanti su burkos nešiojimu. Ir raištis, ir burka vertė visuomenę žiūrėti į mergaitę kaip į menkesnę ir nevisavertę.

Manau, kad mano mokiniai būtų norėję pasidalyti savo prisiminimais ir mokytis laisvai reikšti mintis raštu. Jie turėjo puikų humoro jausmą, todėl esu įsitikinusi, kad būtų sukūrę daugybę įdomių istorijų ir eilėraščių.

Kadangi taip staiga peršokau prie poezijos, tai papasakosiu, kaip rengdavau mokinius rašymui. Prieš pradėdama rašyti eiles, klasė turėjo minčių lietaus metodu apibūdinti, kas yra eilėraštis. Vaikų nuomone, eilėraštis – tai kūrinys, kuris turi rimą ir ritmą. Apibūdindami eilėraštį, mokiniai nuklydo labai toli. Kitą dieną mokyklos bibliotekoje aš surinkau visas poezijos antologijas, sudėjau jas į vežimėlį ir atvežiau į klasę. Paprašiau mokinių pasirinkti draugą, su kuriuo jiems būtų gera dirbti, prieiti prie vežimėlio ir paimti keletą patikusių knygų. Paskui nurodžiau kiekvienam mokiniui išsirinkti patinkantį eilėraštį, perskaityti jį tyliai, o paskui garsiai savo partneriui. Jie turėjo pakaitomis keletą kartų vienas kitam skaityti eilėraščius. Po penkiolikos ar dvidešimties minučių paprašiau partnerių užrašyti visus su tuo eilėraščiu susijusius pastebėjimus, leidžiančius naujais bruožais papildyti eilėraščio apibrėžimą. Žinoma, šios pakopos pabaigoje rimas tapo ne visai būtinas, nes daugelis mokinių skaitė baltąsias eiles. Kartojome šį pratimą apie savaitę. Savaitėi baigiantis, klasė galėjo aiškiai pasakyti, kad eilėraštis kristalizuojama atvirą, gilią mintį ar jausmą. Kai kurios poetų vartojamos raiškos priemonės yra rimas, ritmas, metafora, pakartojimas ir pakeista žodžių tvarka. Tai ir buvo išeities taškas mokiniams pradėti galvoti apie eilėraščio rašymą.

Rašymo mokytojas negali nepaisyti skaitymo ir rašymo ryšio, nes visa gera literatūra lemia sąmoningus ar nesąmoningus mūsų rašymo modelius. Kai mokiniai

pradėdavo rašyti eilėraščius, stengdavausi, kad šie modeliai būtų kuo sąmoningesni. Norėjau, kad jie jaustųsi žiną, kaip geras poetas manipuliuoja kalba, siekdamas kuo įtaigiau save išreikšti.

Mokiniai rėmėsi žurnalais kaip išeities tašku. Juose jie sėmėsi minčių, o poezijos skaitymas ir aptarimas suteikė žinių apie metodus, kuriuos galima taikyti kūryboje. Mokiniai vėl dirbo su partneriais dalydamiesi mintimis ir kritikuodami, o aš visada padėdavau vaikams, kuriems reikėjo pagalbos, paklausdavau, ką parašė, kokių turi bėdų, o tuos, kurie tiesiog norėjo pasidalyti užrašytais išpūdžiais, kviesdavau į „rašytojo kėdę“ pasipasakoti visai klasei. Tokiais atvejais mokiniai visada labai rimtai vieni kitų klausydavo ir pateikdavo vertingų pasiūlymų. Kai visi baigdavo bent po vieną eilėraštį, tuos iš jų, kuriuos, mokinių manymu, verta spausdinti, įrišdavome, ir išeidavo klasės antologija. Kiekvienas mokinys gaudavo po egzempliorių, o keletas jų buvo perduota mokyklos bibliotekai.

Planuodamas užduotis, padedančias mokiniams įveikti dvejopą baimę – „Aš nežinau, apie ką rašyti“ ir „Aš nežinau, kaip tai užrašyti“, nustembi, kokių kūrinių vaikai gali parašyti. Štai keletas šios veiklos vaisių:

Ašaros (Nicole J.)

Ašaros ašaros
riedančios iš akių vėl kelio nemato Alisa dėl jų
ašaros ištrykšta
kai liūdni dalykai nutinka
arba tada kai tau grasinama ginklu
jos pasirodo ir tuomet
kai ima ilgesys ar kai baisu
ar ašaros irgi laimingos
ar ašaros – lašeliai jausmingi
parodantys ką jaučia žmogus
ar ašaros yra nuodai
o gal stebuklas ištikęs nelauktai
o gal gyvenimo druska
kodėl žmogus verkia
kodėl ašaromis plūsta
ašaros ašaros
krintančios iš akių
kodėl žmogus verkia ir kenčia nuo jų

Ašaros (John B.)

Ašaros.
Kas yra daros?
Ar tai lietaus lašai,
Ar krintantis liūdesys?
Jų kritimas lėtas – lyg lapas nuo medžio.
Jų kritimas staigus – lyg šuolis nuo tilto.
Kas yra ašaros ?

Norėčiau papasakoti apie dar vieną eilėraštį, kurį parašė man labai brangus mokinys Jerry P. Jam buvo diagnozuota disgrafija, t. y. Sutrikęs gebėjimas reikšti mintis raštu. Jerry turėjo viską diktuoti, bet klasės draugai elgėsi taip, kad ir jis pasijustų rašytoju. Jerry atnešė man popierėlį su savo eilėraščiu, kuris buvo beveik neįskaitomas. Paprašiau jį perskaityti ir išgirdau štai ką:

Šešeri sielvarto metai

Rytoj jau šešeri metai, kai padariau klaidą
 Tapau statistiniu vienetu
 Aš nužudžiau berniuką su skrybėle
 Maniau – manęs niekada nesugaus
 Skausmas kaip velnio paleista ietis įstrigo galvoje
 Ir sminga vis gilyn ir gilyn
 Dažnai naktimis aš galvoju
 Ar tikrai buvo verta
 Ar skrybėlė verta dviejų gyvenimų
 Jo jau nebėra
 Manasis iššvaistytas
 Ir negaliu aš nei balsuoti, nei gauti darbo
 Tai neapsakomai sunku
 Šiąnakt viskas baigsis
 Visos mano kančios
 Laikrodys muša vienuolika
 Kilpa jau apsiūvyniojusi mano kaklą
 Dieve, atleisk man

TRAKŠTELĖJIMAS

Žinoma, reikia per pamokas skirti laiko ir tokio pobūdžio kūriniais. Jie verčia mus sudrebėti ir prašnenka pačia atViriausia kalba. Mokiniai turi teisę rašyti ir taip.

Be abejo, per pamokas mano klasėje skaitėme ir rašėme lyrinius eilėraščius, paremtus britų ar amerikiečių literatūros tradicijomis. Pavyzdžiai skirsis priklausomai nuo šalies literatūros tradicijų ir kultūros. Štai islamo kultūroje poezija laikoma viena aukščiausių meno formų. Čia ji gana formalizuota, ir poeto meistriškumas dažnai matuojamas tuo, kaip jis geba savitą išraišką išprausti į stilizuotų formų rėmus. Dirbdama su afganų vaikais, turbūt būčiau sutelkusi dėmesį tik į vieną geros poezijos aspektą, t. y. naujų valdomų metaforų kūrimą, nes jų apstu visoje vertingiausioje islamo poezijoje. Tačiau šias metaforas irgi būtų inspiravusi mokinių žurnaluose užrašyta gausybė prisiminimų.

Paskutinė veikla, kurią aprašysiu, - paveikslėlių knygų kūrimas. Tai visada būna rašytojo valandėlės kulminacija. Vėl negalėjau neatkreipti dėmesio į skaitymo ir rašymo sąsajas. Rengdamasi šiai veiklai, ištisas savaites ląksčiau po knygynus, ieškodama naudotų knygų. Ypač man patiko paskutinės dienos nuolaida, kai už porą dolerių galėjai įsigyti visą krepšį knygų. Taip pat prašiau mokinių atsinešti bet kokių senų knygų, kurias galėtų skirti klasės reikmėms. Kai jau buvome pasirengę pradėti, turėjau visą dėžę, pilną knygų su paveikslėliais.

Pakartojome tai, ką darėme su poezijos knygomis. Mokiniai rinkosi knygas, su partneriu jas skaitė ir turėjo išvardyti paveikslėlių knygos bruožus, kuriuos sugebėjo įžvelgti pasirinktose knygose. Iki savaitės pabaigos jau turėjome ilgą detalių sąrašą, pradedamą tvirtinimu, kad paveikslėliais istorija perteikiama taip pat kaip ir žodžiais. Teksto puslapyje yra nedaug ir dažniausiai jis išdėstomas puslapio apačioje. Jei pasakojama istorija, ji turi rutuliotis sparčiai ir be šalutinių siužeto linijų. Kaip ir visos geros istorijos, taip ir istorija, pasakojama paveikslėliais, turi pradžią, vidurį ir pabaigą, konfliktą ir jo atomazgą, ryškius veikėjus ir vyksta įvairiose vietose. Dažnai tokia istorija turi koki nors moralą, temą arba pamokymą. Mokiniai išnagrinėjo ir apibūdino paveikslėlių knygas. Jie buvo pasirengę dirbti minčių audros metodu, kurti ir rašyti.

Kurdami istoriją, jie rėmėsi savo žurnalais, kitų pamokų idėjomis, savo pačių, brolių ar seserų patirtimi. Jie pasakojo vieni kitiems istorijas, tada apmesdavo teksto siužetą, o paskui mąstė, kokiais paveikslėliais tą tekstą papildyti ir sustiprinti. Visą parengtą ir suredaguotą tekstą mokiniai užrašė ant baltų popieriaus lapų ir iliustravo. Paskutinė pakopa – iliustruoti knygą ant gero popieriaus, sugalvoti pavadinimą, kiekviename lape išmušti dvi skylės ir knygą įrišti. Šios veiklos kulminacija – apsilankymas vaikų darželyje, kur mokiniai parodo savo knygas vaikučiams.

Ar tokia veikla būtų buvusi veiksminga dirbant su afganų mokiniais? Tikrai manau, kad jie būtų tiesiog pasinėrę į šią veiklą, nes labai myli mažesnius vaikus ir rūpinasi jais. Negaliu prisiminti, kad pas juos būčiau mačiusi knygų su paveikslėliais. Tačiau prisimenu pirmąjį elementorių, iš kurio mokiau pirmokus skaityti. Šis elementorius panėšėjo į paveikslėlių knygą, bet jame nebuvo jokio rišlaus pasakojimo. Manau, kad būčiau galėjusi jį panaudoti kaip pavyzdį ir paaiškinti, kad knygoje turi būti kokia nors istorija. Galbūt būtume minčių audros metodu pirmiausia sukūrę istoriją, paskui ją aptarę ir nupiešę iliustracijas, padedančias tą istoriją atskleisti. Žinau, kad paskui mano mokiniai būtų toliau kūrę istorijas apie savo kaimus ir gyvenimą, kurio ilgėjosi. GuI Warou gal būtų parengusi iliustruotą knygą apie tai, ką reiškia mokytis aukštesniojoje mokykloje, nes ji buvo viena iš dviejų našlaičių prieglaudos mergaičių, kurioms padėjau įstoti į aukštesniąją mokyklą. Galbūt ji būtų parašiusi vadovėlį mergaitėms, kurios norėtų to paties, kad joms nebūtų taip baisu, kaip jai iš pradžių buvo.

Taigi čia aprašiau treją veiklą, kuri padeda mokiniams, kad ir kur jie gyventų, kalbą suvokti kaip priemonę, leidžiančią perteikti skaitytojui savo mintis ir jausmus. Kai mokiniai pajus savo galią, pritaikys šiuos įgūdžius kitose akademinio rašymo srityse. Rašymas nebebus nuobodus darbas, bet priemonė, kuria galima meistriškai naudotis nepriklausomai nuo užduoties.

Literatūra

Calkins, Lucy McCormick, Harwayne, & Shelley (1992). *Living between the lines*. Portsmouth, NH: Heineman/Boyntonl Cook.

Nina Parish – buvusi ilgametė vienos didžiausių Baltimorės (Merilendas JAV) mokyklų Humanitarinių mokslų katedros vedėja. Mokytojos darbą XX a. septintojo dešimtmečio viduryje pradėjo Afganistane, kur beveik ketverius metus praleido kaip Amerikos taikos korpuso savanorė.
